

1-7 EYLÜL 1920 DOĞU HALKLARI BİRİNCİ KONGRESİNDE (BAKÛ) ENVER PAŞA'NIN KONUŞMA METNİ VE BUNUNLA İLGİLİ KONGRE KARARI

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Genellikle «Doğu Halkları Birinci Kongresi» (1) diye bilinen ve Ankara Hükûmetinin de katıldığı toplantı, bilindiği gibi, 1 ve 7 Eylül 1920 tarihleri arasında Azerbeycan'da Bakû'da yer almıştı. O tarihte stenografiyle tutulan **Tutanaklar** (2) 26 Doğu ülkesini temsilen 1891 temsilcinin katıldığını söylemektedir. Bu konudaki değişik kaynaklarda genellikle sözü edilen rakam da budur. Ancak, bazı başka kaynaklarda daha büyücek bazı rakamlar da yer almaktadır. Örneğin, o sırada Bakû'da yayınlanmakta olan bir gazete (3) «2,000 kadar delege» demektedir, bir başka kaynak da «delegeler listesi 2050 kişiyi kapsamaktaydı» diye işaret etmektedir. (4)

Bütün bu delegelerin aynı düşüncelerin sahipleri olduklarını farzetmek de doğru değildir. Daha önce yapılan delege seçimlerinde sömürgeciliğe karşı mücadele ilkesi esas alınmışsa da, (5) temsilci olarak gelenler arasında komünistler de vardı, olmayanlar da. Örneğin, **Tsentralniy Partniy Arhiv İnstituta Marksizme—Leninizme** adlı resmî kaynağa dayanılarak verilen bilgiye göre, (6) bu kongreye Ankara Hükûmetini temsilen 105 kişi katılmıştı. Gene aynı kaynak komünist delege sayısını 1071 olarak göstermekte, ama bunlara 31 komsomol ya da 11 «Bund» üyesi gibi unsurları katmamak-

(1) Doğu Halkları Birinci Kongresi şu isimlerle de anılmaktadır: «Bakû Doğu Halkları Kongresi», «Yakın Doğu Devrimci Halkları Kongresi», «Yakın Doğu İşçi-Köylü Örgütleri Kongresi».

(2) **Perviy S'yezd Narodov Vostoka: Stenografiçeskiy Atçyot**, Petrograd, 1920.

(3) **Komunist**, 12 Eylül 1920.

(4) G. Z. Sorkin, **Perviy S'yezd Narodov Vostoka**, Moskva, İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı, 1961, str. 21.

(5) Bu noktayla ilgili olarak bak: A. B. Arutyan ve G. Z. Sorkin, «Perviy S'yezd Narodov Vostoka,» **Sovyetskoye Vostokovedeniye**, No. 5 (1957), str. 115.

(6) Bak: *supra.*, dn. 4, s. 22. Heyet Başkanı: İbrahim Tali (Öngören).

tadır. (7) Küçük—burjuva ve burjuva kökenli partilerinden temsilcilerin de katıldığı bu kongrede ortak nitelik hepsinin ulusal kuruluş hareketinin bir parçası olması ya da bir parçası olmayı istemesiydi. Kongre zabıtları toplantıya işte bu amaçla, Türk kökenli 273 kişinin katıldığını belirtmektedir. (8) Aynı kaynak Ankara delegelerini 105 olarak gösterdiğine göre, her Türk kökenli kişi Anadolu temsilcisi değildir. Enver Paşa işte bunlardan biri olmaktadır.

Bu yazının tek amacı da Enver Paşa'nın orada Kongre Presidyumuna (Başkanlık Divanı) sunduğu konuşma biçimindeki yazılı metni ve bu metinle ilgili Kongre kararını tam olarak yayınlamaktır. Bu metinler Sovyetler Birliği'nde bulunmuş olan Rus dilindeki bir belgenin çevirileridir. Bu yazıda amaç yalnız Enver Paşa'ya ait yazılı metin ve ona ilişkin, şimdi tarih olmuş bir kararın metnini sunmak olup, Bakû Kongresinin ayrıntılı bir değerlendirilmesi söz konusu değildir. (9)

Enver Paşa, Osmanlı İmparatorluğunu Alman emperyalizmi yanında Birinci Cihan Savaşına sürüklemesi sonucu orduların cephelelerde eriyip gitmesi, savaşın kaybı ve imparatorluğun paylaşılmasıyla Türkiye'den kaçmış ve burada özetlenmesi gereksiz olan türlü olaylardan sonra Sovyet Rusya'ya varmış ve bu Kongreye Türkiye'yi, ya da Anadolu'yu temsilen değil, bazı Kuzey Afrika ve Orta Doğu halklarının delegesi olarak katılmıştı. Metinde Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarb, Mısır, Arabistan, hattâ Hindistan'ın sözü edilmektedir. Oysa, resmî tutanaklarda 14 Hindli ve 6 Arap delege gösterilmektedir. (10) Enver Paşa Kuzey Afrika'nın bir ucunda bulunup imparatorluktan çoktan ayrılmış toprakların bile temsilcisi sıfatını kullanarak Kafkasların doğusunda Hazer Denizine bakan bir kentteki kongrede bulunmaktaydı. (11)

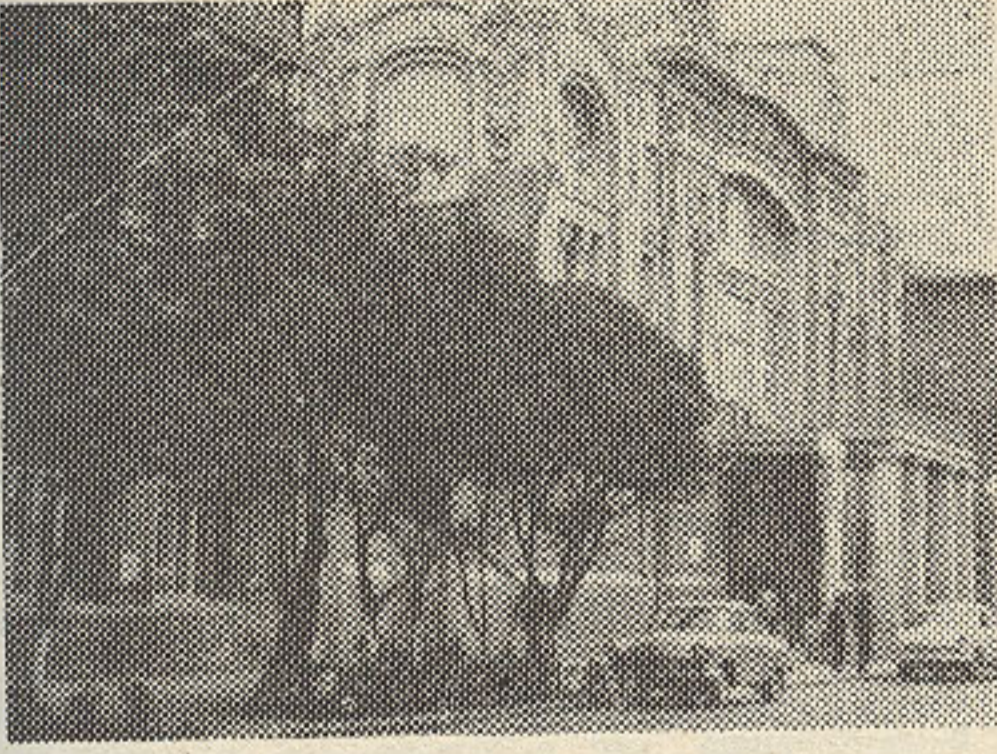
(7) *Ibid.*, s. 21.

(8) *Ibid.*, s. 22.

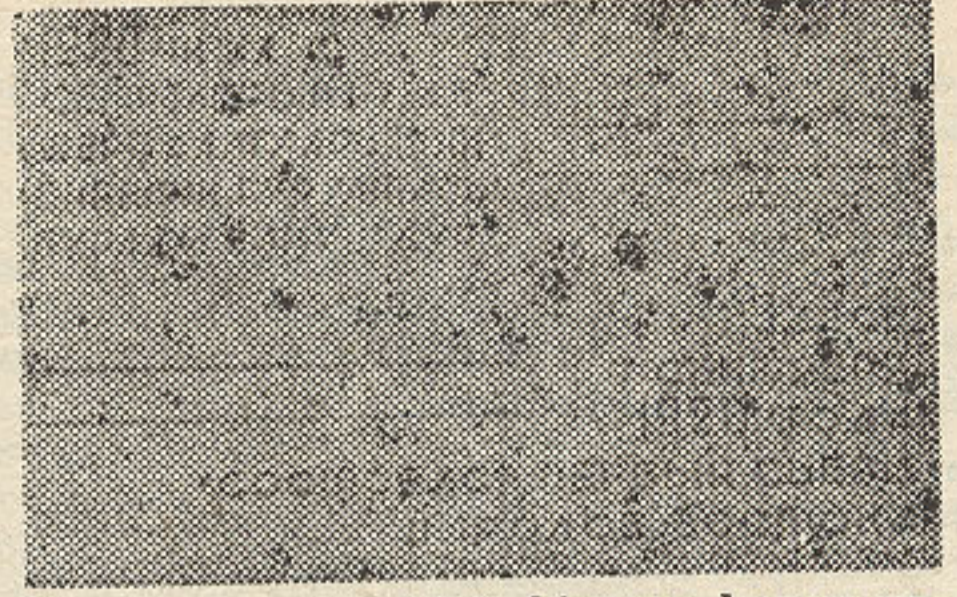
(9) Spector, Caroe, Wheeler, Brzezinski, hattâ Fischer gibi Batılı incelemelerde değinilen ya da eksik verilen bu Kongrenin, tutanaklara dayanarak, bir kez daha, tama yakın incelenmesi yararlıdır. Ancak, bu, ayrı bir yayın konusudur.

(10) Bak: *supra.*, dn. 8, s. 22.

(11) Müslüman Doğu'da bir efsane kahramanı gibi bilinen Enver Paşa'ya önce Kongre Presidyumunda bir yer verilmemesi, delegelerden bir grubun onun buraya temsilci olarak gelmek şöyle dursun, halk mahkemesi önüne çıkarılması gerektiğini söylemeleri ve sonuncu olarak konuşmasının ancak başkası tarafından okunabilmesinin onu bu toplantıda nasıl daha da yabancı bir duruma soktuğunu Şevket Süreyya Aydemir daha çok kendi hayat hikâyesi olan

1 - 7 Eylül 1920'de Azerbeycan'da Bakû'da Doğu Halkları Birinci Kongresinin yer aldığı tarihî bina.

Kongrenin yer aldığı binanın kapısı yanına çıkılmış olan mermer levhada şu sözler vardır: "1920 ci il sentyabrın 1-7 de Şark Halklarının Birinci Gurultayı burada olmuştur. — Zdyes 1-7 sentyabr-ya 1920 goda sastayalsa perviy s'yezd narodov vostoka."

Bazı yayınlarımızın ⁽¹²⁾ söylediğinin aksine, Enver Paşa bu metni kendi okumamış, yâni konuşmayı kendi yapmamıştı. Stenografik tutanaklara göre, ⁽¹³⁾ Kongre Prezidyumu Enver Paşa'nın konuşmayı bizzat yapmasına önce «izin vermiş», fakat sonra «delegelerin çoğunun» ona karşı «hasmane ilişkilerini dikkate alarak» konuşmasının ⁽¹⁴⁾ yazılı olarak sunulmasını önermiş ve bu öneri kabul edilmişti.

Konuşmanın tümünde emperyalizm aleydarı bir hava, tabii ki, vardır. Enver Paşa (ve/ya da ona bu metnin hazırlanmasında yardım edenler) Türkiye'yi emperyalist kampların biri yanında bir cihan savaşına ittikten başka, bundan bir de yenik çıkmanın ezikliği içindedir. Eski bir padişah damadı ve son olayların baş sorumlusu olduğu halde, kendini Üçüncü Enternasyonelin fikren eski bir dostu olarak sunmakta, Çarlık Rusya yerine Bolşevik yönetimi olmuş olsaydı, Alman emperyalizmini bir kenara itip Sovyetler ile ittifakta tereddüt duymayacağını belirtmektedir. Bu arada, «millî mesele konusunda görüş», «ekonomik sorunla ilgili düşünceler» ve «sosyal politika» inançlarını da yalnız kısa değil, basit ifadelerle eklemektedir.

ilginç kitabında anlatır. Suyu Arayan Adam, Ankara, Öz Yayınları, 1959, s. 208 ve d.

(12) Örneğin: Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları, İstanbul, Vatan, 1955, s. 25. (Zaten, fotokopide görülen başlıkta «reç» (nutuk) değil. «zayavleniye» (açıklama) kelimesi kullanılmaktadır.)

(13) Sorkin, op. cit., s. 29.

(14) «Anadolu Hükûmetinin temsilcilerinin de.»

Заявление Энвера-пашы.

Товарищи! Выражаю благодарность от себя и от имени товарищей III-му Интернационалу и его Президиуму, который дал возможность нам, воюющим против всемирного империализма и капитализма, собраться сегодня в Баку.

Товарищи, мы считаем себя счастливыми, что в противоположность империализму и капитализму, которому недостаточно ограбить и раздеть нас до нага, но который старается пить нашу кровь и уничтожить нас, в противоположность лживым европейским политикам, мы сегодня стоим бок-о-бок с союзником верным и правдивым,—с III Интернационалом.

Товарищи, когда Турция вступила в войну, мир был разделен на два лагеря. В одном была империалистическая и капиталистическая старая царская Россия и ее союзники, в другом также империалистическая и капиталистическая Германия и ее союзники. Из двух этих групп, мы, борясь против стремящихся нас совсем задушить и уничтожить—царской России, Англии и других их друзей, воевали на стороне Германии, согласившейся подарить нам по крайней мере жизнь.

Нас использовали германские империалисты для их разбойничьих целей. Но наше желание было только сохранить свою независимость.

Товарищи, чувство, которое увело нас из спокойной Берлинской жизни в знойные пустыни Триполиса и под бедные шатры бедуинов и заставило провести с ними самую тяжелую часть нашей жизни, не было чувство империализма. Мы старались спасти Триполи для триполитанцев и радуемся теперь тому, что после девятилетней борьбы им удалось прогнать итальянских империалистов. И по отношению к Азербайджану у нас не было другого намерения. Мы считаем, что Азербайджан принадлежит азербайджанцам. Если мы попадали в ложное положение, то это была наша беда.

Товарищи, во время мировой войны я стоял на важнейшем посту. Я уверяю вас, что я сожалею, что мы были вынуждены воевать на стороне германского империализма. Я столько же ненавижу и проклиная германский империализм, насколько английский империализм и империалистов.

По моему, все те, кто думал об обогащении для неработающих, заслуживают быть уничтоженными. Это—моя точка зрения относительно империализма.

Товарищи, я уверяю вас, что если бы теперешняя Россия существовала тогда и вела бы войну с ее теперешними целями, мы, как в настоящее время, со всей энергией становились бы на ее сторону. Чтобы яснее доказать правдивость своей мысли, я скажу, что в то время, когда мы решили и стали действовать совместно с Советской Россией, армия Юденича стояла вблизи Петрограда, Колчак держал в своих руках Урал, Деникин приближался к Москве с Юга. Антанта, движущая этими силами, считала игру уже законченной и свою пользу, показывая свои хищнические зубы и с удовольствием потирая

свои руки. Таково было положение, когда мы старались стать друзьями России. Если бы бури Черного моря не толкнули меня обратно, сломав мачты моего судна, если бы решетки ковенских и рижских тюрем и падение аэропланов, на которые я садился, не задержали бы меня, я бы приехал к вам в самое тяжелое для России время и мне не пришлось бы рассказывать эти лишние вещи, для того чтобы дать объяснения некоторым товарищам.

Товарищи, вы знаете, что в первой империалистической схватке этой мировой войны мы были побеждены. Но, с точки зрения войны угнетенных, я не признаю нас побежденными, потому что Турция вследствие закрытия ею проливов стала одним из факторов, приведших к крушению ненасытной царской России и к тому, что на место ее пришла естественная союзница всех угнетенных—Советская Россия. Таким образом, она содействовала тому, что открылся новый путь для спасения мира. С точки зрения угнетенных я считаю это победой.

Товарищи, Турецкая армия, которая в настоящее время ведет героическую борьбу против империализма и которая силы свои получает от крестьянства, как я уже сказал, не была побеждена; она только на время опустила ружья. И в настоящее время, после проведенных в борьбе против того же врага 15-ти лет, она в настоящее время, среди величайших лишений, уже второй год ведет борьбу. Настоящую борьбу нельзя сравнить с прежней. Видя, что теперь восточный мир—в союзе с III Интернационалом, т. е., что угнетенные всего мира поддерживают ее справедливые притязания, она преисполнена решительной надеждой на победу.

Товарищи, напряженный фазис мировой войны, начавшейся со времен Трансваальской войны, продолжался от 1914 года до 1917 года между империалистами и пришел к концу. Но война в настоящее время вошла в решительный период и она окончится непременно нашей победой, т. е. победой угнетенных, и не только сложением оружия со стороны империализма и капитализма, но полным его уничтожением.

Настоящий конгресс придаст новые силы Красной Армии, проливающей свою кровь для защиты угнетенных, а также и турецким борцам. Точно также этот конгресс подействует тому, чтобы борьба кончилась нашей победой, т. е. победой права. К III Интернационалу нас направляло не только одно стремление найти опору в борьбе, которую мы начали. Может быть, что в то же время причиной является и близость принципов. Мы нашу революционную силу всегда черпали из народа, из угнетенной части народа, т. е. из крестьян. Если бы наши фабричные рабочие были сильны, я бы упомянул их на первом месте. Но они были тоже с нами. Они душой и телом работали вместе с нами. Это и теперь так. Таким образом мы опирались на угнетенную часть народа. И мы чувствуем его боль, живем с ним и умрем вместе с ним.

Товарищи, считаясь с желанием народа, мы—

сторонники предоставления ему права самоопределения, мы считаем себя связанными крепкими узами на всю жизнь с тем и кто хочет жить с нами. Тем же, кто этого не хочет, мы желаем предоставить право самим устроить свою судьбу. Вот, наша точка зрения по национальному вопросу.

Товарищи, мы против войны, т. е. против того, чтобы люди ради власти душили друг друга. И для того, чтобы добиться вечного мира, мы идем вместе с III-им Интернационалом, и поэтому мы до настоящего времени, вопреки всяким препятствиям, ведем кровавую войну и продолжаем ее.

Товарищи, мы хотим счастья для трудящихся, т. е. мы против того, чтобы спекулянты, будь то иностранные или местные, пользовались плодами чужого труда. По отношению к ним нужно поступать без всякого стеснения. Мы хотим, чтобы наша страна пользовалась плодами общей работы путем развития земледелия и промышленности в больших размерах. Такая наша мысль об экономическом вопросе.

Товарищи, мы убеждены, что только сознательный народ может добиться счастья и свободы. Мы хотим, чтобы основательное знание, соединенное с работой и обеспечивающее нам истинную свободу, просвещало нашу страну. Тут мы не признаем разницы между мужчинами и женщинами. Это — наша мысль о социальной политике.

Товарищи, я вам заявляю, что Союз революционных организаций Марокко, Алжира, Туниса, Триполи, Египта, Аравии и Индостана, посланный меня своим представителем, в этом отношении вполне солидарен с нами. Он вполне убежден, что путем употребления всех революционных средств ему удастся поломать зубы хищных зверей и обессилить их окончательно.

Товарищи, руки, приведенные в движение этой целью, протягиваются друг к другу. Я жму руки всем тем, которые будут работать вместе до окончания этой борьбы, которая продлится долго, но окончится только нашей победой.

Желаю им успеха. Да здравствует союз угнетенных! Долой угнетателей, дрожащих перед этим союзом!

Резолюция съезда по поводу заявления Энвера-паши.

Заслушав заявление Энвера-паши о турецком национальном революционном движении, Съезд Восточных Народов принимает следующую резолюцию.

1) Съезд выражает свое сочувствие всем турецким борцам, которые борются против мирового империализма, угнетающего и эксплуатирующего

Восточные Народы и держащего в рабстве трудящихся всего мира, и прежде всего против Английских и французских империалистических бандитов. Подобно конгрессу Коммунистического Интернационала первый Съезд Восточных Народов заявляет, что он поддерживает те общенациональные революционные движения, которые стремятся освободить угнетенные Народы Востока из-под ига чужеземных империалистов.

2) Однако, Съезд устанавливает, что общенациональное революционное движение в Турции направлено только против чужеземных угнетателей и его успех отнюдь не означал бы освобождения турецких крестьян и рабочих от угнетения и эксплуатации всякого рода. Успех этого движения не принес бы с собой разрешения самых важных вопросов для турецких трудящихся, — аграрного вопроса и вопроса о податях, и не устранил бы самые главные препятствия к освобождению Востока: национальные распри.

3) Съезд находит необходимым соблюдать особую осторожность по отношению к тем вождям движения, которые в прошлом вели на бойню турецких крестьян и рабочих в интересах одной империалистической группы и вели трудящиеся массы Турции к гибели за интересы маленькой группы богачей и высшего офицерства. Съезд предлагает этим деятелям показать делом, что они готовы теперь служить трудящемуся народу и загладить прошлые ложные шаги. Предлагая трудящимся массам Турции и всего Востока поддержать турецкое общенациональное революционное движение, Съезд призывает крестьян и рабочих Турции сплотиться в самостоятельные организации, быть готовыми довести дело освобождения до конца и не допустить, чтобы чужеземные империалисты стремились помешать делу освобождения и могли использовать сплоченность и влияния на туземных богачей, бюрократов и генералов (паши, деребейлеры и проч.) Только таким образом может трудящийся народ Турции добиться освобождения от всех его угнетателей и эксплуататоров, и только тогда земля, фабрики и копи и вообще все богатства страны будут служить интересам трудящихся и только трудящихся. Только таким образом трудящийся народ может достигнуть того, чтобы средства образования вырли из рук маленького привилегированного сословия и стали общим достоянием всего народа. Только окончательное сведение счетов со всякого рода богачами может спасти турецких трудящихся от того, чтобы какая-нибудь правящая клика не повела их на службу какой-нибудь группе империалистов. Только полное освобождение от внешних и внутренних угнетателей может привести к созданию истинно самостоятельной Турции.

Enver Paşa'nın çok ciddî geçmiş hatâlarından ötürü ve Alman emperyalizminin safından kendini birden, kökleri bambaşka yerlerde olan yeni bir sömürge—aleyhdarı kongre içinde bulması sonucu sunduğu konuşmanın dinleyenleri ikna edemediği anlaşılmaktadır. Bu yüzden Enver Paşa'nın sözlerinin sonunda ve İbrahim Tali Beyin sunduğu konuşmadan ayrı olarak yayınlanan karar Türkiye'nin 1920 Eylülündeki durumuna genel atıflarda bulunmakla birlikte, «geçmişte Türkiye köylü ve işçilerini emperyalist gruplardan birinin çıkarları yararına katledilmeğe terketmiş olan önderler» ve «geçmişin hatâlı adımları» sözlerinden, hiç kuşkusuz, (Mustafa Kemal değil) 1914-1918 yıllarının İttihat ve Terakki'ci yöneticileri, özellikle o sırada Bakû'daki toplantıda bulunup, Sorkin'in sözleriyle, (15) «Kongreden kendi amaçları için faydalanmak» istediği söylenen Enver Paşa kastediliyordu. (16) Paşanın bu açıklamasının o tarihte basılmış olan metni ve buna ilişkin kararın Rusçadan tam çevirileri aşağıdadır : (17)

ENVER PAŞA'NIN AÇIKLAMASI

Yoldaşlar! Size, dünya emperyalizmi ve kapitalizmine karşı bugün Bakû'da toplanan Üçüncü Enternasyonale ve onun Prezidyumuna teşekkürlerimi sunarım.

Yoldaşlar! Bizi dilediği kadar soyup talan edeyemeyerek, kanımızı emmek ve bizi ortadan kaldırmak için elinden geleni ardına koymayan emperyalizme ve kapitalizme karşı, yanlış Avrupa politikasına karşı, bugün, Üçüncü Enternasyonalle, gönülden ve gerçekten, omuz omuza ittifak etmiş durumda olduğumuz için, kendimizi mutlu sayıyoruz.

Yoldaşlar! Türkiye savaşa girdiği zaman dünya iki kampa ayrılmıştı. Birinde emperyalist ve kapitalist eski Çarlık Rusyası ve onun müttefikleri, ötekinde de gene emperyalist ve kapitalist Almanya ve onun müttefikleri vardı. Bizi büsbütün boğup kökümüzü kazımağa çalışan Çarlık Rusyası, İngiltere ve öteki dostlarına karşı mücadele ederek, hayatımızı bağışlamağa rıza gösteren Almanya'nın yanına geçtik.

Alman emperyalistleri yağma amaçlarına erişebilmek için bizden faydalandılar. Fakat bizim arzumuz yalnız bağımsızlığımızı korumaktı.

Yoldaşlar, bizi sâkin Berlin yaşayışından alıp Trablusgarb'ın kızgın çöllerine ve bedevilerin yoksul çadırlarına atarak, onlarla birlikte haya-

(15) Sorkin, op. cit., s. 29.

(16) İbrahim Tali Beyin bu Kongredeki açıklamasının tam metni ve Ankara Hükümeti temsilcilerinin buradaki yeri, herhalde, ayrı bir yazı konusu olmalıdır.

(17) Bu metinler tarih belgeleri olarak sunulmakta olduklarından, haklarında, şimdi daha fazla yorum yapılmasını gereksiz buluyorum. Çevirilerde uslûbu değiştirmemeğe dikkat ettiğimi eklemeliyim.

tımızın en güç anlarını geçirmeğe zorlayan duygu emperyalizm duygusu değildi. Trablus'u Trabluslular için kurtarmağa çalıştık ve dokuz yıllık karşı koymadan sonra İtalyan emperyalistlerini kovdukları için mutluyuz. Azerbeycan ile ilgili olarak da başka bir amacımız yoktu. Azerbeycan'ın Azerbeycanlılara ait olduğu inancındayız. Yanlış bir durum içine düştüysek, bu bizim talihsizliğimizdir.

Yoldaşlar, dünya savaşı sürerken önemli bir görevdeydim. Sizi temin ederim ki, Alman emperyalizminin yanında savaşmak zorunda kaldığımız için üzüntülüym. Alman emperyalizminden İngiliz emperyalizmi ve emperyalistlerinden nefret ettiğim kadar nefret ederim.

Bize kalırsa, çalışmadan zenginleşmeğe gayret edenler ortadan kaldırılmayı hak etmişlerdir. İşte, özellikle emperyalizme bakış açım budur.

Yoldaşlar, temin ederim ki, bugünkü Rusya o zaman var olsaydı ve şimdiki hedefleriyle savaşa katılmış bulunsaydı, biz bugün yaptığımız gibi tüm gücümüzle onun yanında yer alırdık. Düşüncemizin doğruluğunu kanıtlamak için diyebilirim ki, Sovyet Rusya ile birlikte eyleme girişme kararı verip ortaya atıldığımızda, Yudenic'in ordusu Petrograd'a yaklaşmış, Kolçak Ural'ı avuçları içine almış, Denikin güneyden Moskova'ya sokulmuştu. Bu güçleri harekete getiren Antant, oyunu kendi yararına sonuçlanmış sanıyor, yırtıcı dişlerini göstererek ellerini oğuşturuyordu. Biz Rusya ile dost olmağa çalıştığımız zaman durum böyleydi. Karadeniz'in fırtınaları teknenin direklerini kırıp beni geri döndürmeseydi, Kovno ve Riga zindanlarının parmaklıklarıyla bindiğim uçak beni yolumdan alıkoymasaydı, Rusya'nın en güç anlarında size ulaşır ve bazı yoldaşlara izahat vermek için bu gereksiz şeyleri anlatmak zorunluluğunda kalmazdım.

Yoldaşlar, bu dünya savaşının ilk emperyalist çarpışmalarında yenilgiye uğradığımızı biliyorsunuz. Fakat mağlûplar savaşı açısından ben kendimizi yenilmiş saymıyorum, çünkü Türkiye, Boğazlarını kapamak suretiyle Çarlık Rusyasının doymazlığının son bulmasını ve onun yerine bütün mazlumların doğal müttefiki Sovyet Rusya'nın geçmesini hazırlayan öğelerden biri olmuştur. Böylece, Türkiye dünyanın kurtuluşu için yeni bir yol açanlarla birlikte hareket etmiştir. Ezilenler açısından ben bunu zafer saymaktayım.

Yoldaşlar, bugün, emperyalizme karşı kahramanca mücadele etmekte olan ve gücünü köylüden alan Türkiye ordusu, yukarda söylediğim gibi, yenilmemişti; yalnız bir süre için silâhlarını indirmişti. Ve düşmanla on—beş yıl savaştıktan sonra, şimdi de, iki yıldır, büyük yokluklar içinde savaşı sürdürüyor. Bugünkü mücadeleyi öncekine benzetmek olmaz. Doğu dünyasının, artık, kendi haklı dâvalarını destekleyen Üçüncü Enternasyonalin müttefiki oluşu açısından bakıldığında, zafere doğru kesin umutla yol alıyor.

Yoldaşlar, emperyalistler arasında, Transvaal savaşı zamanından başlayarak, 1914'den 1917'ye kadar süren dünya savaşı gergin bir aşamaya varmış olup, sonuna yaklaşmıştır. Savaş, artık, kesin bir dönem içindedir ve bizim, yâni ezilenlerin zaferiyle, yalnız emperyalizm ve kapitalizmin silâhlarını bırakmasıyla değil, büsbütün yıkılmasıyla sonuçlanması kaçınılmazdır.

Bu kongre kendi kanını ezilenleri savunma uğrunda döken Kızıl Ordu'ya olduğu kadar Türkiyeli savaşçılara da yeni bir güç kazandıracaktır. Bu kongre mücadelenin bizim zaferimizle, yani ezilenlerin zaferiyle bitmesine çalışacaktır. Bizi Üçüncü Enternasyonel yönüne döndüren neden yalnız başladığımız mücadelede destek bulma isteği değildir. Herhalde, nedeni ilkelerin yakınlığıdır. Devrimci gücümüzü her zaman halktan, halkın ezilen bölümünden, köylüden aldık. Fabrika işçilerimiz güçlü olsalardı, önce onların sözünü ederdim. Fakat onlar da bizimle birikti. Ruhun ve bedenini bizimle birlikte çalıştılar. Bu, bugün de böyledir. Böylece, halkın ezilenler grubuna dayandık. Ve onun acısını duyarız, onunla yaşar ve onunla birlikte ölürüz.

Yoldaşlar, biz, halkın istediğine bağlı olarak, kendi geleceğini saptama hakkının ona verilmesinin yanındayız, kendimizi bizimle barış içinde yaşamaya istekli olanlarla güçlü bağlarla kenetli sanıyoruz. Bunlardan herhangi biri istemediği takdirde, kendi geleceğini saptama hakkına sahip olmasını isteriz. İşte, millî mesele konusundaki görüşümüz budur.

Yoldaşlar, savaşa, insanların iktidar uğruna birbirlerini boğazlamalarına karşıyız. Ve bu yüzden sürekli barışı elde edebilmek için, Üçüncü Enternasyonalle birlikte yürüyoruz. İşte, bunun için, şimdiye kadar, bütün engelleri aşip kanlı savaşı sürdürdük ve sürdürmeğe de devam edeceğiz.

Yoldaşlar, emekçilerin mutluluğunu istiyoruz, yani, yabancı ya da yerli, başkalarının kazancından hileyle faydalanan fırsatçıların karşısındayız. Onlarla ilişkilerde acımasız davranmak gereklidir. Tarım ve endüstrinin büyük ölçüde gelişerek, ülkemizin bu genel mesainin meyvalarından faydalanmasını istiyoruz. Ekonomik sorunla ilgili düşüncemiz de budur.

Yoldaşlar, yalnız yaratıcı halkın mutluluk ve özgürlüğe erişebileceğine inanıyoruz. Temel bilginin çalışma ile birleşerek gerçek özgürlüğü teminat altına almasını, ülkemizin böyle aydınlanmasını diliyoruz. Bu noktada erkek ile kadın arasında fark da görmüyoruz. Sosyal politika konusundaki düşüncemiz de budur.

Yoldaşlar, size derim ki, Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarb, Mısır, Arabistan ve Hindistan ihtilâlcileri örgütleri Birliği bizimle tamamen beraber olduklarını iletmemi benden istediler. Birlik, bütün devrimci yöntemlerin uygulanmasıyla, kan emici yaratıkların dışlarının söküleceğinden ve onların takattan kesileceklerinden emindir.

Yoldaşlar, bu hedefe yöneltmiş olan ellerimiz birbirine uzanmış durumdadır. Uzun sürecek ve yalnız zaferimizle bitecek olan bu mücadelenin sonuna kadar, birlikte çalışmaya hazır olduğumuz herkese selâm olsun.

Onlara başarılar dilerim. Yaşasın ezilenlerin birliği! Kahrolsun bu birliğin karşısında korkudan titreyen zâlimler!

Enver Paşa adına Bakû Kongresinde okunan metin bundan ibarettir. Fotokopisi görülen ikinci belge, yani Kongre kararı bu konuşma üzerine alınmış olup, Rusçadan çevirisi şöyledir:

ENVER PAŞA'NIN AÇIKLAMASI ÜZERİNE KONGRENİN KARARI

Doğu Halkları Kongresi Enver Paşa'nın Türk ulusal devrimci hareketi hakkındaki açıklamasını dinlendikten sonra aşağıdaki kararı almıştır:

1. Kongre, başta İngiliz ve Fransız emperyalist haydutları olmak üzere, Doğu halklarını sömüren ve boyunduruk altına alan ve bütün dünyanın emekçi yığınlarını köle düzeyinde tutan dünya emperyalizmine karşı mücadele etmekte olan bütün Türk mücahitlerine sempati duyar. Komintern Kongresinde olduğu gibi, Doğu Halkları Birinci Kongresi de Doğu'nun ezilmiş halklarını yabancı emperyalistlerin boyunduruğundan kurtarmak isteyen bütün - ulusal devrimci hareketleri destekler.

2. Ancak, Kongre Türkiye'deki bütün-ulusal devrimci hareketin yalnız yabancı sömürücüleri hedef aldığını ve başarısının Türk köylü ve işçilerini kölelik ve sömürünün her cinsinden kurtaracağı anlamına gelmediğini açıklar. Bu hareketin başarısı tarım ve vergi sorunları gibi Türk çalışan yığınları için önemli olan bütün sorunları çözmeyecek ve Doğu'nun kurtuluşu önünde en büyük engel olan ulusal çatışmaları ortadan kaldırmayacaktır.

3. Kongre geçmişte Türkiye'nin emekçi yığınlarını zengin ve yüksek rütbeli küçük bir subaylar grubu yararına yok olmağa mahkûm etmiş olan ve Türkiye köylü ve işçilerini emperyalist gruplardan birinin çıkarları yararına katledilmeğe terketmiş bulunan önderlere karşı özellikle tedbirli olmayı gerekli sayar. Kongre bu önderlere emekçi yığınlara hizmete ve geçmiş yanlış adımlarını düzeltmeğe hazır olduklarını eylemleriyle göstermelerini önerir. Kongre, Türkiye ve bütün Doğu'nun emekçi yığınlarını Türkiye ulusal devrimci hareketini desteklemeğe çağırarak, yabancı emperyalistlerin kurtuluş hareketine müdahalelerini ve yerli zengin bürokrat ve generaller (paşalar, derebeyler ve benzeri) üstündeki etkilerini kullanmalarını önlemek için Türkiye köylü ve işçilerinin bağımsız örgütlerde birleşmelerini ister. Türkiye emekçi halkı bütün sömürücülerden kurtuluşu ancak bu yolla gerçekleştirebilir ve toprak, fabrikalar, madenler ve ülkenin bütün zenginlikleri emekçiler ve yalnız emekçiler yararına yalnız bu koşul altında hizmet edebilir. Emekçi halk yalnız bu yolla eğitim araçlarını küçük ve ayrıcalıklı bir azınlığın elinden alıp bütün halka verecek ortama ulaşabilir. Yalnız her türlü zenginin yenilgisi Türk emekçi halkının çıkarlarının yönetici klik tarafından şu ya da bu emperyalist grup yararına satılmasını önler. Yalnız dıştan ve içten baskı yapanlardan kurtuluş gerçek anlamıyla bağımsız bir Türkiye yaratılmasına yol açabilir.

Türkiye'ye ilişkin olan Bakû Kongresi belgeleri, tabii, yalnız bu ikisinden ibaret değildir. Ancak, bu ikisi Enver Paşa eksenini etrafında toplanmaktadır. İbrahim Tali Beyin Ankara Hükûmeti adına sunduğu konuşmasının tam metni de ilginç olduğu gibi, daha geniş kapsamlı olan öteki konuşmalarda da Türkiye'ye atıflar vardır.¹⁸

(18) Bu yazı 1970 yılında yazılmış olup, yayınlanmak üzere, yazarın görevi araştırmacı olarak bulunduğu Moskova'dan Türkiye'ye yollanmıştı.